

Pravopis već imamo – sve drugo je nasilje

Pravopis je u pisanoj komunikaciji ono što su u prometu prometna pravila, prometni propisi. I on je potreban. Pravopisna je politika uvijek izraz nužde. Jer pravopisna je politika potrebna samo onda kada ta pravila ne funkcioniraju. Dakle, ili nisu jasna, ili nisu dovoljno definirana, ili ih ne prihvaćaju. Najbolji je pravopis onaj koji se ne mijenja. Svaka je promjena pravopisa – ali baš svaka – zlo, i opravdana je jedino ako doista uklanja velike nedostatke i donosi veliki napredak

Razgovarao Ivan Vavra
Suradivao Ivan Rodić

Najava novoga pravopisa hrvatskoga jezika, koji priprema skupina jezikoslovaca mlađe generacije u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje i njegovo nedavno predstavljanje hrvatskoj javnosti, zapravo predstavljanje nacrtu pravopisa, ponovno je uzburkala hrvatske jezikoslovne vode i otvorila uvijek aktualno pitanje jezične politike u Hrvatskoj u kojoj središnje mjesto, možda i nezasluženo, pripada upravo pravopisu. Bio je to povod da porazgovaramo zasigurno s najvećim živućim hrvatskim jezikoslovcem akademikom **Radoslavom Katičićem** koji je, govoreći ponajviše o problemima hrvatskoga pravopisa, otvorio i brojna druga pitanja hrvatskoga jezika i jezikoslovlja.

• **Dovoljno je razloga da postavimo kako je i za mnoge čitatelje Školskih novina pravopisna situacija zbujujuća: s jedne strane mogli su čuti da nema pravopisa, s druge strane – u nekim medijima bruji da smo usred pravopisnog rata.**

– Sadašnja je pravopisna situacija, zapravo, doista zbujujuća; rekao bih na djelu je zbujujuće, sustavno zbujujuće. Treba reći jasno i glasno – mi pravopis imamo. Imamo pravopis koji dobro funkcionira. Nemamo ga od jučer. U ono vrijeme poslije sloma hrvatskog proljeća kad je pravopis koji je inicirala Matica hrvatska, a poslije je izašao kao *Londonac*, bio zabranjen, nije bilo uopće pravopisa. Tada doista nije bilo uopće pravopisa, ali svi smo znali kako se piše, i tu se vidi da je standardizacija hr-

vatskog jezika doista dovršena i izvršena. I ako i postoji pravopis kao knjiga, priručnik koji je službeno obvezatan ili ne postoji, mi znamo kako se piše. Prema tomu, ovo što može izgledati, a doista može, kao pravopisni rat, to uistinu nije. To naprosto nije istina. Mi imamo pravopis. Problemi su u nekim nedovršenim razjašnjenjima pojedinosti, ali mi pravopis imamo.

Između pravopisa i pravopisne politike

• **Što bi, onako školski, bio pravopis, a što pravopisna politika?**

– Pravopis su pravila upotrebe slova, upotrebe predviđenih zapisa glasova. On je u pisanoj komunikaciji ono što su u prometu prometna pravila, prometni propisi. I on je potreban. Pravopisna je politika uvijek izraz

nužde. Jer pravopisna je politika potrebna samo onda kada ta pravila ne funkcioniraju. Dakle, ili nisu jasna, ili nisu dovoljno definirana, ili ih ne prihvaćaju. Najbolji pravopis je onaj koji se ne mijenja. Svaka je promjena pravopisa, ali baš svaka, zlo, i opravdana je jedino ako doista uklanja velike nedostatke i donosi veliki napredak. Pravopis može biti *lud* kao što je engleski, ali ako se stoljećima ne mijenja kao što se ne mijenja engleski i ako u društvu funkcioniraju mehanizmi koji omogućuju da je svatko tko ga ne nauči diskvalificiran, onda je sve u redu i onda nikakve pravopisne politike ne treba. Mi nismo u tako dobrom položaju kao Englezi i Amerikanci koji imaju svoj stoljetni pravopis – *sulud*, potvrdit će tko god je učio engleski, *sulud*, ali nepromjenljiv stoljećima. Mi

moramo imati jezičnu politiku i pravopisnu politiku, a ona je dobra, po mojem mišljenju i po tom načelu koje sam upravo iznio, ako je koliko god je moguće približava tom poželjnom stanju, tj. ako provodi što manje promjena i ako nastoji na stabilizaciji situacije. Sve drugo vodi onesiguranju, to više što onaj tko uvodi novotarije u pravopisu nema pod kontrolom kako će to djelovati, kako će na to jezična zajednica reagirati i tu onda mogu nastati velike štete.

• **Ovo čemu smo svjedoci danas, ima svoj povijesni kontekst...**

– Naravno da ovo sve što se ova časa događa izvire iz povijesti i iz povijesnih situacija. Naravno, povijest hrvatskog pravopisa vrlo je duboka, ona seže do prvih latinskih tekstova hrvatskih vladara gdje se hrvatska imena i hrvatske riječi pišu latinskim slovima i tu se postavljaju pravopisna pitanja. Na hrvatskom dvoru, to znamo, govorilo se latinski, ali govorilo se i hrvatski, i nazivi dvorskih dostojanstvenika jesu po funkciji *posteljnik*, *volar*, *psar*, i to je trebalo pisati latinskim slovima.

Fonološki ili morfonološki pravopis?

Iako nam povijest pravopisa seže do najstarijih zapisa hrvatskih vladara, bitna pitanja su riješena tek četrdesetih godina 19. stoljeća u Narodnom preporodu.

Tada počinje ono o čem mi sada moramo razmišljati. Preporoditelji su prvo promijenili grafiju, kako to učeno kažemo, dakle način zapisivanja glasova, npr. da se *š* piše kao *s* s kvakom, a ne nekako drukčije, a bilo je svakakvog pisanja. I to je sjelo, od onda problema u tom smislu nema pa su i svi slavenski narodi, kad pišu latinicom, to pismo primijenili. Prvo Slovenci koji su ga prvi prihvatili, a to je sve jako srodno češkom, a čak i baltički

narodi, Litavci i Latvijci, pišu Gajevim slovima. Dakle, to je riješeno, ali su se tada postavila neka pitanja koja nas do danas prate. Naime, preporoditelji su prihvatili morfonološki pravopis, to znači pravopis koji bilježi – ne etimologiju, i krivo je tu govoriti o etimološkom pravopisu, ne etimologiju, ne povijest riječi, nego – tvorbu. Ako se npr. *sladka* piše sa *d* onda je to zapis tvorbe, to je od *slad* kao u *sladak* i *ka* kao u *gorka*, a taj dodatak sufiksa *ka* na osnovu *slad* je pri takvom pisanju zapisan. I takav je pravopis prevladao, potpuno prevladao kod preporoditelja. Danas se to veže uz NDH, to je naravno razumljiv povijesni dojam, ali je krivo jer je riječ o znatno starijoj normi. I što je važno – svi slavenski jezici imaju takav morfonološki pravopis. I Slovenci. A karakteristika je, ne hrvatskog jezika, nego novoštokavskog dijalekta hrvatskog jezika, prema kojem je uređen naš književni standardni, da se može bez teškoće pisati i tako da se zapisuju fonemi, da se zapisuju glasovi koji se izgovaraju. Jer kada bi Rusi pisali *vada*, *vodu* tako da nominativ pišu sa *a*, a akuzativ sa *o* (fonološki), onda bi nastala velika neprilika. Tako danas pišu Bjelorusi i to je zapravo velika neprilika u bjeloruskom standardnom jeziku i on djeluje kao dijalektološki zapis. Međutim, to načelo nije prihvatilo Vuk Karadžić kad je stvarao nov standardni jezik za srpski narod; on je uveo fonološki pravopis.

Naravno tu su dvije stvari koje treba imati pred očima, jedno je izbor hoćemo li pisati fonološki ili ćemo pisati morfonološki. Međutim, kad se taj izbor napravi, onda je opet pitanje kako ćemo, do koje mjere, kako dosljedno ćemo to provoditi. Tako npr. morfonološki pravopis kakav je bio od preporoda u hrvatskom jeziku manje daleko ide nego je išao onaj pod NDH. Isto tako i s fonološkim: može biti

„Fonološko je pisanje za naš standardni jezik prikladnije jer je lakše dosljedno standardnim hrvatskim jezikom pisati fonološki, nego dosljedno ga pisati morfonološki...”

da se Hrvatska piše sa *c*, *Hrvacka*, što je pravi fonološki pravopis, a pisanje *Hrvatska* sa *ts* ima element, ima primjesu morfonološkoga. Tu su velike teškoće, npr. ako ćemo pisati morfonološki, onda je pitanje hoćemo li *svadba* pisati sa *t*, *svat*, *svatovi*, *svatba*. Tu je jedan od bitnih razloga zašto je, a to je utvrdilo i Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika, fonološko pisanje za naš standardni jezik prikladnije jer je lakše dosljedno standardnim hrvatskim jezikom pisati fonološki, nego dosljedno ga pisati morfonološki. Pitanje je uvijek gdje je tu granica.

Jezik i politika

Potkraj 19. stoljeća došlo je vrijeme kad je svakako trebalo stvoriti konačni, potpuni standard. Tada su bile jake snage, ne toliko među Hrvatima koji su već imali svoj pravopis preporoditeljski, nego mnogo više u centrima moći u Beču i Budimpešti, koji su imali jaku težnju ekspanzije vlasti, dakle ekspanzije ekonomske, pa onda ekspanzije političke, a i vojničke na jugoistok. Zamislite kako je lijepo Austrijsko carstvo s dvije luke na Sredozemlju, Trstom koji su imali i Solunom koji bi tek trebalo dobiti. A u tom smjeru je lakše kretati se ako imaš što veće područje gdje se jednim školovanjem stječe kompetencija, gdje se jednako školovani ljudi, jednako školovani pouzdani ljudi mogu slati kao činovnici, kao vojnici, kao agenti, i njima je smetalo da bi se tu izdvojio hrvatski pravopis. U to doba nagodba ugarsko-hrvatske nije bila povoljna za Hrvatsku i zato se u našem povijesnom sjećanju i našoj povijesnoj naobrazbi to i tretira kao neki oblik tuđinske vlasti. Sve je to istina, ali je istina i to da je po nagodbi Hrvatska bila država i da joj je državnost bila priznata i da je nagodba omogućila bana kakav je bio Ivan Mažuranić koji je stvorio modernu hrvatsku državu. Što se u Pešti osobito teško podnosilo, jer oni su htjeli Hrvatsku koja je naprosto dio mađarske nacionalne države. Tu je onda nađena jedna vrlo zgodna osoba, a to je grof Károly ili kako je on sebe predstavljao Dragutin Khuen Héderváry koji je bio nuštarski vlastelin i kao takav je imao *indigenant*, mi danas kažemo domovnicu, hrvatsko-slavonsku i on je mogao biti zakoniti ban hrvatske države. A on je u duši bio Mađar, iako je govorio hrvatski kao Vi i ja, i on je postavljen za bana sa zadatkom da stvarno skrši hrvatsku autonomiju kako bi se onda, u budućnosti, kad postane bespredmetna, mogla i formalno državnopravno ukinuti. Naišao je na strahovit otpor jer su se ujedinile sve hrvatske snage, od starčevićanaca do strossmayerovaca, i on nije mogao ništa.

Početak standardizacije hrvatskoga jezika

U to se je doba, međutim, dogodila jedna stvar vrlo bitna: Vojna

„Sadašnja je pravopisna situacija, zapravo, doista zbunjujuća; rekao bih na djelu je zbunjivanje, sustavno zbunjivanje. Treba reći jasno i glasno – mi pravopis imamo. Imamo pravopis koji dobro funkcionira. Nemamo ga od jučer...”

krajina – do tada izdvojena iz političke i državnopravne Hrvatske – priključena je u Hrvatskoj i Slavoniji sa Srijemom do Zemun, a bez Dalmacije i Istre. Preko noći su Srbi u Hrvatskoj postali važan politički činitelj. Na njih se je Khuen Héderváry odmah oslonio, a među njima je dio političara bio sklon njega podupirati u razbijanju hrvatske autonomije, ne što bi oni bili za Mađare, nego su očekivali da će doći njihovo vrijeme, uskrsnuti Dušanovo carstvo, i tada ne će biti Hrvatske koja bi tu smetala. A baš tada je došlo na red pitanje standardnog jezika.

Héderváryjeva vlast čvrste ruke dobila je dosta pristaša među Hrvatima, tzv. *mađarona*. I tu je sada ono što se ne zna, što se ne govori: Tomo Maretić, veliki hrvatski jezikoslovac i velika vrijednost hrvatske kulture, Tomo Maretić je dva puta bio izabran za saborskog zastupnika na listi Khuena Héderváryja, i to u izbornim jedinicama s većinom srpskih glasača. I što je vrlo zanimljivo, poslije u Jugoslaviji nitko mu ništa nije prigovorio, a on je bio težak mađaron. Mađaron je bio Franjo Iveković; mnogo manje je to bio Ivan Broz, ali i on je bio. Dakle, u toj atmosferi, u tim okolnostima, standardiziran je hrvatski jezik. A ti ljudi, ta ekipa Héderváryjeva, to su bili najbolji jezikoslovci koje je tada Hrvatska imala. Boljih nije bilo. Oni su osim toga bili inovativni, uveli su kod nas lingvističku školu mladogra-

matičara, u ono doba dominantnu u svijetu. I ta je škola tada standardizirala hrvatski jezik, standardizirala ga je uspješno i dobro funkcionalno, na temelju novoštokavske stilizacije koja se je i bez toga nametala kao standardni oblik hrvatskoga jezika. To što vam sad ja govorim, da se pravim kao da sam štokavac – to nije palo s neba. Svi Hrvati nešto govore. Dakle to da je književni jezik na štokavskom, to nije palo s neba, to nije slučajno, to nije izmislio Gaj, kako frustrirani kajkavci i čakavci i danas često govore. Gledajte, ja sam našao međimursku narodnu pjesmu koja počinje *Što se bijeli u gori zelenoj, il' su snijezil' su labudovi*, naravno u kajkavskim oblicima, ali Međimurci tako pjevaju. Dakle, Međimurci imaju udjela u štokavskoj epskoj poeziji.

Za i protiv Vuka

Dakle, spomenuti jezikoslovci su standardizirali hrvatski jezik dobro, ali tako da su iz tog standarda isključili svu trodijalektalnost i uveli ekstremni novoštokavski purizam i isključili su povijest izražajnosti, dakle isključili su stilistiku. Gundulić van, Palmotić van, ništa nego štokavska narodna usmena književnost. To nije Hrvatima tuđe, od renesanse to djeluje na njihov jezik tako da ono što je kod Vuka Karadžića i u njegovim zbornicima i zbirka Hrvatima nije tuđe, ali to je nedostatno. Vukovima to nije

Najrenomiraniji hrvatski jezikoslovac u inozemstvu

Radoslav Katičić rođen je u Zagrebu 3. srpnja 1930. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirao klasičnu filologiju gdje je doktorirao disertacijom *Pitanje jedinstva indoeuropske glagolske fleksije*. Od 1958. radi na Katedri za indoeuropsku poredbenu gramatiku. Utemeljitelj je studija opće lingvistike i indologije na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Od 1977. do umirovljenja profesor je slavenske filologije na Sveučilištu u Beču. Član HAZU, Austrijske akademije znanosti, ANUBiH, Norveške akademije i Academiae Europae.

Radoslav Katičić pripada trolistu (uz Dalibora Brozovića i Stjepana Babića) hrvatskih jezikoslovaca koji je, pod utjecajem suvremenih lingvističkih spoznaja, „srušio” sliku o povijesnim mijenama hrvatskoga jezika koju su gradili tzv. hrvatski vukovci (Tomislav Maretić, Milan Rešetar) i ocrtao novi jezičnopovijesni zemljovid, te konačno i formalnolingvistički kodificirao hrvatski standardni jezik apsorbiravši cjelokupnu hrvatsku književnu i pismenu baštinu koju je unitaristička struja među jezikoslovcima zabacivala – od Marina Držića do Miroslava Krleža.

Na području slavistike najrenomiraniji je hrvatski stručnjak u međunarodnim razmjerima. Svojim velikim znanstvenim opusom i radom pridonio je i pridonosi ugledu hrvatske znanosti u Austriji, Europi i svijetu. Na taj način je promicao hrvatsku kulturu, hrvatsku književnost i komparativnu kroatistiku. Osim toga, posebnu je pozornost posvetio radu s gradišćanskim Hrvatima. Među ostalim na Slavističkom institutu Sveučilišta u Beču utemeljio je gradišćansko-hrvatski lektorat.

Ovo je samo dio naslova iz bogatoga znanstvenoga opusa akademika Katičića

osjećamo, samo nam to nitko nije rekao. malo tko se usudio reći. Ali to je tako – beogradski razgovorni jezik nije hrvatski, a Vuk Karadžić može biti hrvatski. Nas Karadžić ne smeta onim što uvodi, nego onim što ispušta. Oko toga su onda bila natezanja, onda je došla nesretna NDH koja je htjela nasilnim i vrlo drastičnim zahvatima to ispraviti, okrenuti, a postigla je suprotno. Potom dolaze razdoblja jezične potištenosti, pokušaja unitarizacije, dolazi *Deklaracija* koja je dovela do toga da su svi jezikoslovci rekli NE i taj svoj NE ni pod teškim prijetnjama nisu nikada povukli, i tu je nastala potpuno nova situacija.

Anić–Silićeva pravopisna škola

Beograd nije mogao podnijeti taj pravopis jer je iskazivao suverenost Hrvata nad jezikom i pravopisom. Stoga je oklevetan da je ustaški, odbačen je i sad je tu bio novi, Anić–Silićev.

Oni su svašta tamo uvodili, kao da se on jako razlikovao od onog drugog, barem na prvi pogled, ali u samoj biti to su sitnice. I tu je zapravo sve normalno do trenutka kad je nastupila sloboda. Anić je, siromah, brzo umro, ali ta škola koja je preko Fakulteta bilo vrlo utjecajna, naglašeno je zadržavala pozicije koje je stekla prilikom pacifikacije Hrvatske poslije Proljeća. Ponašali su se kao da Babića, Finke i Moguš naprosto nema, a u tome su odmah dobili snažnu podršku. Slavko Goldstein je izdao Anićev rječnik kao Rječnik hrvatskog jezika i time podržavao tu školu koja, je bila utemeljena na suradnji pri pacifikaciji Hrvatske. Dobro, to su bili mladi partijci, oni nisu mogli nego to napraviti i napravili su dobro u zadanim okvirima. Ali to da se oni u novoj slobodi nisu pridružili Babiću, Finki i Mogušu, pri tom dakako zastupajući svako rješenje koje smatraju da je ispravno, to što nisu učinili tako, ne može im se ne zamjeriti. I tu smo. Ovaj pravopisni rat dolazi odatle.

• Ta škola kao da sad ponovo dolazi do izražaja.

– U bivšem, ukinutom Vijeću za normu hrvatskoga standardnog jezika predstavnici te škole nisu imali većinu, i zato sada sve ovo.

• Kao da pravopis nemamo...

– Rekao sam na početku – mi ga imamo. Imamo ga, on je zasnovan na praksi primjene Novosadskoga pravopisa u Hrvatskoj i hrvatskoj sredini, a budući da hrvatska jezična zajednica postoji, a postojala je i SRH, taj je pravopis na temelju sve svoje povijesti tada nastao i sve što se sada zbiva sve se to radi samo još o detaljima, i to ne baš previše važnim.

Čemu uopće novi pravopis!?

• Ako je tako (a jest), treba li neki novi pravopis? I je li on uopće moguć?

– Vrlo dobro ste pitali. Prvo, ja mislim da nam novi pravopis ne treba, a drugo, mislim da novi pravopis – ako netko baš hoće i intači se da bude novi pravopis, a očito je da to neki žele – ne može biti doista novi jer kada bi to doista bio, to bi bila takva katastrofa da će se teško itko odlučiti za to. Samo, znate, ja po reakcijama koje dobivam internetom itd. vidim da je sada zbog ovog novog pravopisa jako oživjela težnja da se opet uvede „korijenski pravopis“, što bi bilo užasno.

• Što je u hrvatskom pravopisu zasad prijeporno? Koja su to, po Vama, „slabo važna pravopisna pitanja“?

– Recimo jedno od najpoznatijih je pitanje hoćemo li pisati sastavljeno *neću* ili ćemo pisati *ne ću*, izgovor je isti. Ja kažem,

„Srbi nisu ostali kod Vuka Karadžića, nego su kao književni jezik uzeli razgovorni jezik obrazovanih Beograđana... Beogradski razgovorni jezik nije hrvatski, a Vuk Karadžić može biti hrvatski. Nas Karadžić ne smeta onim što uvodi, nego onim što ispušta.“

Zašto se Matica hrvatska odrekla Londonca?

• Koliko je Vašega „rukopisa“ u Deklaraciji?

– Ako to uzmete doslovce, onda vrlo mnogo. Ja sam bio na sjednici Matice hrvatske na kojoj se je deklaracija sastavljala; tamo sam bio „mali od kužine“ i ja sam u stvari svojom rukom pisao ono što su govorili Miroslav Brandt, Tomislav Ladan, Dalibor Brozović i drugi. Ja od *Deklaracije* nisam sastavio praktički ništa ali ona je pisana mojim rukopisom.

• Za moju, kao i za Vašu generaciju važna je bila i '71.

– Politika je osudila pravopis Babić-Finka-Moguš koji je 1971. nastao na inicijativu Matice hrvatske, što malo tko zna, ali ja mogu posvjedočiti jer je Odbor za jezik Matice hrvatske pod mojim predsjedništvom donio načela po kojima će se pisati taj pravopis. Donio je načela da će se on držati novosadskog pravopisa koji je tada bio na snazi, u onoj interpretaciji, prema onoj praksi koja se u Hrvatskoj spontano stvorila. I koji je kao takav funkcionirao kao hrvatski pravopis i bio hrvatski pravopis, od toga se nije trebalo udaljavati jer bi bilo pogubno. To je tada zaključila komisija Matice hrvatske pod mojim predsjedništvom, pa po tome znam da Matica hrvatska stoji iza tog pravopisa. Danas se u Matici hrvatskoj iščuđuju kad im to kažem, kad ih pitam zašto su svojem pravopisu okrenuli leđa. A taj pravopis je oklevetan. Rečeno je da je ustaški, da je ovakav i onakav, a to uopće ali baš nikako nije bio, nego je bio izrazito miroljubiv i konzervativan u odnosu na novosadski pravopis. Kad je bio zabranjen, doista više nije bilo pravopisa i to nije moglo tako ostati. Ovaj zabranjen, drugoga nije bilo. Političari pak nisu smatrali uputnim opet propisati novosadski pravopis. Onda su mladi partijci Anić i Silić, očito je, dobili zadatak da napišu pravopis. Oni se tomu nisu mogli oduprijeti bez težih posljedica i napisali su pravopis, pravopis koji nije loš, uopće nije loš. Oni nisu počinili nacionalnu izdaju, to sam i objavio u *Kolu*, u članku o položaju hrvatskog jezika. Oni nisu počinili nacionalnu izdaju, a ja imam dojam da tadašnjem političkom vodstvu Hrvatske, a to su Bakarić i Milka Planinc, i nije bilo krivo što nisu počinili nacionalnu izdaju. Oni su tada time postali glavni, a Babić, Finka, Moguš u stranu. A emigracija, umjesto da napada onaj miroljubivi, konstruktivni pravopis, ona ga je objavila, kao *Londonac*, i on je kod njih postao svetinja.

odmah pristajem da pišemo *neću* kao jednu riječ ako *zame* i *zate* pišemo kao jednu riječ. Ali mi ne možemo *neću* pisati kao jednu riječ, ali ne samo *za me* i *za te* kao dvije riječi, nego čak i *za nj*, pa je ono *nj* tako samostalna riječ. Potpuno nedosljedno. Ja sam

to tako i u Vijeću argumentirao, dobio sam većinu, ali samo većinu, jer naravno neki nikako nisu htjeli na to pristati. Međutim, ako pišemo *zate* i *zame* kao jednu riječ, onda moramo pisati i *dao sam mu ga* kao jednu riječ, a to nije ništa nemoguće jer Španjolci

uspjelo, jer je književnost mimo jezičnoga školovanja to očuvala, pa i oni koji su najbliži toj standardizaciji, npr. Matoš, to je ipak hrvatska stilistika. Hrvatsku stilistiku nisu uspjeli skinuti; nastojali su, ali nisu uspjeli, i tu je sada nevolja. Hrvati, velik dio njih, osjećajući to, prema svom standardnom jeziku nemaju normalan odnos, nego velike zadržke. I taj se osjećaj dalje nastavlja.

Tu je onda jugoslavenski srpskohrvatski unitarizam koji je međutim besperspektivan zato što Srbi nisu ostali kod Vuka Karadžića, nego su oni kao književni jezik uzeli razgovorni jezik obrazovanih Beograđana, a to je naravno sasvim drugo i to nije hrvatski. Dakle Karadžić nije izvan hrvatskoga, ali beogradski razgovorni jezik jest; svi mi to

Deklaracija je dovela do toga da su svi hrvatski jezikoslovci rekli NE jezičnoj unitarizaciji i taj svoj NE ni pod teškim prijetnjama nisu nikada povukli!

tako pišu, *daosammuga* kao jednu riječ. Dakle, to je moj razlog, a ne tradicija, kako su tada novine razglasile, premda je moja jezikoslovna argumentacija bila objavljena na internetu.

Drugo je pitanje koje izaziva jaku iritaciju, to je pitanje dentala pred afrikatama, to je ono kako ćemo pisati *napici*, *dodaci*, *zadaci*, *u bici* – što je Karadžićevo i fonološko rješenje, tako sa *c*. Međutim, to je naprosto nesavršeno fonološko pisanje jer dokazano je, što imamo u Brozovića, da se *c* u *dodaci* ne izgovara jednako kao *c* u *junaci*, nego je malo, malo, produljeno. Točno onako kako Talijani izgovaraju *ragazzi* pa to pišu s dva *z* zbog toga. Mi bismo mogli pisati dodaci s dva *c*, *dodacci*, samo bi se onda podigla daleko jača vika. Naime, to *dodacci*, protiv toga se bune, jer u tome gledaju morfonološko pisanje, ali to nije morfonološko pisanje; a ja moram priznati od kada učim pisati da je u *bici kod Siska* nešto što sam uvijek doživljavao kao pljusku kad sam to morao napisati.

Dakle ovako, to *ts*, *ds*; mogli bismo pisati *retci*, to bi bilo potpuno u redu, ali tu pišemo *d* kao što pišemo *d* u *predsjednik*. Kao što u *predsjednik* pišemo *d*, tako pišemo i u *redci d*, ali to su naravno nevažne stvari. Da je to tako kako govorim, može se raspoznati po tome što nepismeni Srbi janci birtaši znaju pisati *napitci* ćirilicom, *s tc*, po čemu se vidi da to odgovara jezičnoj spontanosti, nekakvom osjećaju. To znači da Srbi jance moraju pravopisom prisiliti da *napici* ne pišu sa *tc*.

• Rastavljeno i sastavljeno pisanje riječi...

– Tako je, to je jak prijedpor. Meni je Bog dosudio da živim u dva jezika, a to su hrvatski i njemački, u kojima nitko ne može reći što se piše skupa, a što se piše rastavljeno. Naime, u mnogim slučajevima to se može reći, ali ima slučajeva, ja sam to doživio u Austriji, da moraju gleda-

ti u pravopisni rječnik da znaju da li se nešto piše sastavljeno ili rastavljeno, jer je to nemoguće po spontanom osjećaju sigurno odrediti.

Postoji u nas škola ili tendencija da se što više toga piše zajedno. Ja se tomu čudim, to mene odbija jako. Vidim da pišu u novinama *nakraju* kao jednu riječ. Ako je *na kraju* jedna riječ, onda *nakrajukrajeva* mora biti isto jedna riječ, a to nikomu neće pasti na pamet. Ali tu sam otkrio u čemu je stvar: pisati sastavljano što više to je pitanje stila. Sutra *uzoru*, tako skupa, to je jedan stil, i to nije moj stil. Ja reagiram vrlo živahno kad me netko prisiljava da pišem ne svojim stilom. Ja smatram da je tu najispravnije prepustiti to stilističkom izboru i ne siliti ljude da pišu *nakraju* skupa, ali isto tako ne siliti ljude da pišu *na kraju* rastavljeno, nego upravo po osjećaju. To je pitanje stilistike i onda to ima jednu finu značenjsku nijansu.

• Među ona prijepona pitanja idu i pridjevi od gradova koji se pišu latinicom, dakle da li je münchenski li je minhenski?

– No sve je to nevažno. Sasvim se dobro može živjeti i s ovim i s onim rješenjem.

Komu je smetalo Vijeće za normu...?

• O tim mogućnostima, sjećam se, raspravljalo i Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika, tijelo što ga je ministar Jovanović bez obrazloženja ukinuo. Biste li se osvrnuli na rad Vijeća?

– Vijeće je imenovano odlukom ministra Primorca kao legitimirano stručno tijelo koje se sastojalo od izabranih predstavnika svih relevantnih institucija u Hrvatskoj. Samo je mene izabrao ministar i imenovao za predsjednika, dakle ja sam imao čast i vrlo odgovorni zadatak biti imenovani predsjednik toga vijeća. Sad, gledajte, ministar ga

Odnos prema starijoj hrvatskoj književnosti

Potreban je potpuno drugi stav prema starijoj književnosti, jer starija književnost ne samo da je za nas fundamentalna duhovna vrijednost, što znači da bismo morali biti, a vrlo često nismo, ljudi kojima je duhovnost izgrađena na tome, onako kako je duhovnost Nijemaca izgrađena na Goetheu, Schilleru, onako kako je u Engleza i Amerikanaca izgrađena na Shakespeareu. Ali i više od toga: to su za nas jezični uzori, mi tu moramo naučiti izražavati se. Naravno treba naučiti i gdje je granica toga, dokle se može ići. *Jestojska* je Gundulićeva riječ za jelo, to je i naša riječ, to sam našao kod Frana Mažuranića: *Bilo je tamo različitih jestojsaka*. Dakle, ta riječ doista postoji, to je i moja i vaša riječ. To što ju ne znate nije vaša sramota, ali jest sramota našeg školstva jer to ste morali naučiti u školi. Ja sam to naučio mnogo kasnije i samostalnim vlastitim radom. A *Suze sina razmetnoga* bi svatko morao pročitati dva-tri puta u životu, kao i Mažuranićeva *Smail-agu*. Dakle, tu ne možemo izaći iz nevolje, pa i ove pravopisne, ako ne nastupi u našem školstvu temeljit zaokret baš u tom smislu. Drugi pristup je jezičan, a to je ono što sam rekao – trodijalektalnost. Ništa ja protiv novoštokavske stilizacije ovog našeg jezika ne govorim, nego samo ističem da ona ne smije biti ekskluzivna. I ne smije biti sve što je čakavsko i što je kajkavsko – krivo.

je stvorio, ministar ga je (drugi) ukinuo. Tu je sve normalno, tu je sve legitimno.

Vijeće je nastojalo raspravljati o aktualnim pitanjima u smislu onoga o čemu smo govorili. Dakle predlagati obrazložena rješenja za prijepona pitanja, a isto tako

raspraviti pretpostavke toga rješavanja – hrvatsku jezičnu situaciju, dakle kontekst norme hrvatskoga standardnog jezika. Zbog toga su nas čak napadali u novinama jer se tobože bavimo glupostima, onim što svaki pučkoškolac zna, jer smo polazili od tri hrvatskoga dijalekta itd. A to je bio itekako važan dio, pa po mojem mišljenju čak i važniji nego prijedlozi oko prijeponih pitanja.

Vijeće je raspravljalo, saslušalo sva mišljenja i na kraju trudilo se postići zaključak konsenzusom, što je u jako velikom broju slučajeva uspijevalo. Oko nekih pitanja tako složnog zaključka nije prije moglo biti jer tu se glasovalo i odlučivalo većinom glasova. O svemu tome izdavana su priopćenja za javnost i pisani zapisnici neobično detaljni upravo zato jer sam kao predsjednik osjećao da može i da će vjerojatno doći vrijeme kada će biti važno moći se pozivati na to što je Vijeće radilo, kako je radilo, kako se u njemu diskutiralo i što je tko zastupao. One koji su zastupali mišljenje protivno mojem zamolio bih da oni svoje gledište, svoju raspravu za zapisnik meni pošalju.

• Vijeće je bilo mjesto usuglašavanja stručnjaka, vodećih jezikoslovaca, na najvišoj nacionalnoj razini, da tako kažemo.

– Tako je. I ja sam vrlo zadovoljan što je su časopisu *Jezič* objavljena sva priopćenja i svi zapisnici, tako da se svatko danas može uvjeriti da je Vijeće upravo to pravilo, pokušavalo naći stručni dogovor. To nije bilo moguće uvijek, a dublje razloge mislim da sam objasnio govoreći prije: to je ta škola onih koji su stekli pozicije surađujući pri pa-

cifikaciji Hrvatske poslije Proljeća. To je po mojem mišljenju glavni uzrok tomu što se dogovor ne može postići.

Javna rasprava o novom pravopisu – suvišna?

• A gdje će se to pokušavati sada kad Vijeće nema?

– Držim da je potrebno da takav okvir postoji i zato bih ja do kraja svojih snaga koje po biološkim zakonitostima bivaju sve manje, je li, ja bih do kraja svojih snaga izdržao na tom poslu. Međutim, sada je doista upitno gdje se to može rješavati. Svakako ne tako da se – pošto sam ja godinama zajedno s kolegama u Vijeću na tim stvarima radio, pošto je to sve što sam radio u zapisnicima sadržano, poslije toga mene zvati na javnu raspravu kao da ništa nije rečeno – e tako se ne može doći ni do kakvog sporazuma!

• Čuo sam nedavno da bi se tzv. javna rasprava o pravopisu mogla shvatiti kao još jedno paradiranje populizma, neuko koliko i arogantno, površno koliko i prepotentno, donekle i s obilježjima primitivnog, destruktivnog pa i nasilnog mentaliteta...

– Gledajte, prvo bih rekao da ne bih rado čak ni opisivao a kamoli ocjenjivao tuđe mentalitete. Dakle, to mi nekako ne pripada, ne pristoji da ja govorim o nekakvim tuđim mentalitetima, a ovakvo držanje kakvo ste vi opisali vrlo je često. Susreće se na sve strane pa ne bi bilo nikakvo čudo kad bi se i tu susretalo. Međutim, ono što je vrlo ozbiljno, to je da se nazire da su takvi mentaliteti, takvi stavovi, takva držanja, ako postoje, ovdje instrumentalizirana i stavljena u službu jednog šireg plana, jedne šire osnove. Taj dojam se nameće, ne može se izbjeći, ali ja to ne znam, ne mogu tvrditi nešto što ne znam.

Opasnost od nasilnoga pravopisnog ujednačivanja

• Ako glede pojedinih pravopisnih pitanja i postoji stanovita nesigurnost među prosvjetnim djelatnicima, je li ona opasnija od nasilnog ujednačivanja?

– Po mojem mišljenju nesigurnosti koje postoje mnogo su manje zlo od svakog nasilnog ujednačivanja. Ja sam mišljenje o tim pitanjima sada objavio u trobroju *Jezič*. U svakom slučaju, mislim da je pustiti stvari na miru da se slegnu i da se izgube ove nesigurnosti – da je to daleko bolje nego bilo kakvo nasilno ujednačivanje pod očitim i svima vidljivim političkim pritiskom. Ministarstvo raspisom traži da novi udžbenici budu lektorirani po tom pravopisu dok je on, formalno, još u javnoj raspravi.

I ova cijela priča s pravopisom i javnom raspravom, to je način da se ne da mira. To isto su pod Héderváryjem radili mađaroni i u hrvatskoj vladi i u prosvjeti, oni koji nisu dali da se hrvatski pravopis, koji se baš slijegao, slegne, da se od ilirskih početaka jače udalji u smjeru u kojem smo danas otišli, što je bilo na putu da se dogodi. Radila je vladina pravopisna komisija koja je već pripremila vrlo konstruktivan i koristan prijedlog. Ali je u zadnji čas ugledni član te komisije, visoki činovnik mađaron, spriječio da se na temelju toga prijedloga donese obvezujući zaključak. Tako da je upravo jezovito kako se sve to potpuno danas ponavlja.

Potreban je zaokret u prosvjetnoj politici

– Ne bih želio – jer smo *Školske novine* – da izostavimo u ovom razgovoru Vaš pogled na nastavu hrvatskoga jezika i književnosti. O potrebi zaokreta u tom području nedavno ste pisali u *Jezič*u zagovarajući zaokret u prosvjetnoj politici.

– Kako sam se stjecajem okolnosti sve ozbiljnije i dublje bavio hrvatskim jezikom i njegovom poviješću, shvatio sam, prvo, da je hrvatski jezik neodvojiv od hrvatske književnosti. Bez hrvatske književnosti hrvatskog jezika nema, pa kad ga je neprimjerena standardizacija htjela učiniti takvim da izgubi svoju individualnost, književnost ga je održala. I karakteristično je da je od kraja 19. stoljeća do šezdesetih godina prošloga stoljeća postojao rascjep između hrvatskih jezikoslovaca normativista i književnika.

To što smo mi, hrvatski jezikoslovci, počevši s Ljudevitom Jonkeom, kojemu šesir skidam, počeli ulaziti u Društvo književnika, što su nas birali u Društvo književnika, to je izraz promjene situacije i to je izazvano ne promjenom stava književnika, nego promjenom stava jezikoslovaca koji su počeli opet književnost uvažavati. Kad je ta neprimjerena standardizacija, koja je isključivala povijest hrvatske izražajnosti i trodijalektalnost hrvatske izražajnosti, kad je ona ustanovljena i uhvatila čvrsto uzde u svoje ruke – to je pod banom Khuenom Héderváryjem učinjeno preko ministarstva, mi bismo danas rekli znanosti i obrazovanja, nekoć preko Odjela za bogoštovlje i nastavu hrvatsko-slavonske-dalmatinske banske vlade. To je Héderváry držao u rukama 150 posto, to su bile sve njegove mađaronske marionete i preko nastave je on proveo svoje. On je uredio tako naše nastavne programe, naše školovanje da mi bitne stvari ne saznajemo, da se nikada ne srodimo s našom bogatom i visokovrijednom starijom književnosti, tako da mi ne učimo izražavati se, pisati na Gunduliću, Palmotiću, Vetranoviću, koji su štokavci, a još manje na Hektoroviću i na Luciću itd. Ali do toga se nije dolazilo preko škole, jezik se promatrao apsolutno rigidno, samo novoštokavski, a sve što je čakavski ili kajkavski odbačeno je. I jedan veliki dio Hrvata stalno je frustriran zbog toga. Evo sada je Silić tu strašno zabrazio i ne znam kako se to moglo dogoditi dečku iz Doljnog Jelenja i đaku pazinske gimnazije; on je počeo tvrditi da je čakavski drugi jezik, kajkavski je drugi jezik. Dakle, kada mi u hrvatskom kažemo *čerati* ili *đevojka*, to je dijalektizam, a ako kažemo *bogec* ili *trubilo*, to su tuđice, to su posuđenice. Tu je on dotjerao do kraja jer sve čime se govori je jezik. Moj jezik i vaš jezik nije isti, i pri dovoljno točnom promatranju mogu se otkriti razlike između vašeg jezika i mogega, sad kad razgovaramo. Međutim, u cijeloj povijesti hrvatskog jezika nema nikoga tko bi rekao: ja sam čakavac i ništa drugo, ili – ja sam kajkavac i ništa drugo. Nema Hrvata koji bi rekao: ja sam štokavac i ništa drugo. Toga naprosto nema, do Silića. Upravo neshvatljivo! To je baš divan školski primjer za teoriju koja ima svoju unutrašnju logiku. Jer ako rekнем *Hoćeš li doći?*, a odgovor glasi *Ću* – to nije štokavski, to je čakavski, e, to je „drugi jezik“. Ili ovo: *Bum došel mjesto Doći ću*. To je kajkavski i to bi također trebao biti – „drugi jezik“! Samo je iskustvena životna istina da nitko od Hrvata tako nije razmišljao, nego se uvijek i ono drugo uzimalo u obzir kao svoje. Gledanje na tri narječja kao na tri jezika, međusobno nepronicična i tuđa, posljedica je našega neprimjerenog školovanja.